

Recensie door Wouter Kusters van
Peter Sloterdijk: *Die schrecklichen Kinder der Neuzeit*
verschenen in *Filosofie Magazine*, nr. 5/2015

Peter Sloterdijk heeft de koning-Midas-achtige gave om alles wat hij aanraakt in filosofie te veranderen. Alledaagse observaties of vreemde geschiedenissen van heinde en ver, deze Duitse cultuurfilosoof werkt het om tot eigenzinnig werk in een beeldende stijl, met scherpe analyses en ironische portrettingen van mensen en hun beweegredenen. Toch is zijn onderwerpkeuze altijd zwaar en veelomvattend: de algehele toestand van de wereld, de mens en hoe alles zo gekomen is. Zo ook in *Die schreckliche Kinder der Neuzeit*, dat een aanvulling en complement is bij het eerdere succesvolle *Je moet je leven veranderen*. In dat laatste boek hield de 67-jarige schrijver een pleidooi om jezelf te veranderen; om door training, ascese en vorming je een eigen weg te banen naar een zelfbepaalde top. Verandering werd nodig geacht, vanwege de dreigende en eigenlijk reeds alomane klimaatcrisis. En keer op keer laat Sloterdijk in *Je moet je leven veranderen* zien dat de motor die culturen doet bloeien, groeien en veranderen, op gang komt door het breken met eerdere gewoontes, het exploreren van onbekende ruimtes en het reiken naar het ogenschijnlijk onmogelijke. Deze optimistische, vrolijke toon, die altijd wordt gedragen door een diepe doordinking van de filosofische traditie heeft ook zijn vriend René Gude sterk beïnvloed en geïnspireerd.

Maar in *Die schrecklichen Kinder der Neuzeit* wordt een keerzijde belicht: de gevaren van te snelle verandering, van ontworteling, omwenteling (revolutie) en ‘verwezing’. Hier benadrukt Sloterdijk de valkuilen en dwaalwegen van zelfbewuste moderne individuen en de dreigingen van een teveel aan ontketende energieën en losgemaakte driften. Vaak wordt de moderne tijd voorgesteld als een verlichte tijd waarin het autonome subject zich zou hebben bevrijd van de ketenen van geloof, afstamming en traditie. Sloterdijk beschrijft en analyseert in dit boek de ellende die is ontstaan door de breuk met datgene waar we uit voort zijn gekomen, de biologische (voor)ouders, de overgeleverde tradities en gewoontes.

Het enige (paradoxale) erfgoed dat we tegenwoordig waarderen en doorgeven aan volgende generaties, bestaat volgens Sloterdijk uit de gedachte dat we ons van al het erfgoed moeten ontdoen. De achtergrond hiervan is begrijpelijk, want volgens de heersende augustijnisch-christelijke leer was het vooral (erf)zonde die we van eerdere generaties ontvingen, die de mens klein hield, onderdanig en angstig. Maar met het badwater verdween ook het kind: de positieve waardering voor overdracht en imitatie van patronen uit het verleden is verdwenen. Dit is vervangen door imitaties van tijdgenoten (opkomst van de mode); aanbedding van innovatie om de innovatie. Tegenwoordig geldt de meritocratische eis dat wat je doet, dient voort te komen uit eigen kracht, eigen creativiteit, eigen

verdienste, en niet mag leunen op eerder gedaan werk of erfgoed van voorouders. Volgens Sloterdijk is 'gelijkheid slechts een ander woord om de wetten van de erfelijkheid overal buitenspel te zetten. Niets is nog legitiem, dat niet in de actualiteit en de gemiddeldheid te verankeren is.'

Het is wel eens anders geweest. In vroege tijden was de herhaling van hetzelfde, de kritiekloze overname van handelingspatronen van voorouders een vanzelfsprekend en dwingend richtsnoer voor nakomelingen. Sloterdijk wijst daarbij op 10.000 jaar gelijkblijvende offerrituelen uit de steentijd. Maar dergelijke constanten veranderden in de geschiedenis van de mensheid. Vanaf de opkomst van de grote klassieke beschavingen kwamen er steeds vaker periodes van crisis, twijfel en verwerping van het voorafgaande. Bij de Grieken zijn de eerste scheuren te vinden. Daar verschijnen de eerste ideeën en praktijken van de *paideia*; opvoeden, niet naar de maat en hand van de ouders, maar naar die van een externe leraar. Zo kunnen ideeën naar binnen glippen die wezensvreemd zijn aan de familietraditie. Door verleidelijke influisteringen van buiten de eigen stam kunnen kinderen opgroeien die zichzelf niet meer in hun ouders herkennen en omgekeerd. Hier ontstaat de eerste generatiekloof - of, zoals Sloterdijk dat zou noemen, het eerste *hiaat* in de continuïteit en overdracht tussen generaties. In dezelfde tijd verschijnt bij de Grieken ook een levendige literatuur over het baren van monsters, wat volgens Sloterdijk wijst op de onbewuste verwerking van de angst dat eigen nakomelingen -- geestelijk én biologisch gezien -- bastaardkinderen zouden blijken.

Een volgende fase breekt aan bij de opkomst van het christendom. Wezenlijk aan Jezus' leer is de idee van afstamming en relatie (of, 'verbond') van de mens met een niet-biologische vader, namelijk God. Via het christendom verspreidt zich de gedachte dat een afstamming van denkbeeldige anderen mogelijk en zelfs wenselijk is. Hiermee komt langzaam de geest uit de fles en sinds de tijd van Fransiscus van Assisi verschaft het christendom het rolmodel voor 'gebastaardiseerde en anti-genealogisch geprikkelde subjectiviteiten'. Een leven dat zich richt en baseert op een niet-biologische oorsprong komt tegenwoordig neer op een 'overdreven waardering van het autonome subject zonder afstamming, dat enkel nog synchrone verbindingen aangaat en de historische herkomst afwijst.'

Maar vanaf de Franse revolutie ging het pas goed en massaal mis. In die tijd drongen nieuwe concepten van tijd, geschiedenis, vooruitgang en revolutie het bewustzijn van de Europeanen binnen. Vanaf toen zou men zich niet meer oriënteren naar de bestendigheid van het stabiele verleden, maar zich storten in de onbegrensde mogelijkheden van een labiele - en 'nieuwe' - toekomst. 'Sinds 'tijd' en 'toekomst' het denken binnendrongen, vormen het verleden en het heden de incubatietijd van iets ongehoords, dat onder een bedrieglijk onschuldige naam aan de horizon verschijnt: 'het nieuwe'.

De mens en de cultuur belandden in een 'hiaat' in de geschiedenis, een ontremde, dolle tijd, een vlucht naar voren zonder nog achterom te kijken. Door de impulsen en energieën die hierbij vrijkwamen, is onnoemelijk veel leed aangericht, niet alleen in de Franse en Russische revoluties, maar op alle niveaus van de cultuur. Sloterdijks 'beschavingsdynamische hoofdwet' - met een knipoog naar de uit de natuurkunde bekende thermodynamische hoofdwet - luidt: 'In het wereldproces na het hiaat komt gedurig meer energie vrij dan in vormen van overleveringsvaardige beschaving nog gebonden kan worden.' Sloterdijk geeft vele voorbeelden van hoe het uiteindelijk alle spuigaten uitloopt, zoals: er zijn heden ten dage meer ambities, wensen en verlangens dan er ooit vervuld kunnen worden. Er is meer aanzwellende ontevredenheid dan door massaculturele sublimatie of therapeutische interventies kan worden weggenomen. Er worden in de politiek en cultuur meer verleidingen en waanconcepten voor het publiek uitgedacht dan dat er in reëel handelen kan worden geabsorbeerd.

Het grote verhaal in dit boek luidt dat we ons steeds radicaler losgemaakt hebben van hen die ons voorgingen en hen die na ons komen, en daardoor de weg kwijt zijn geraakt. Onze moderne tijd zou een voortzetting en intensivering zijn van de 'bastaardisering'. Dit is een originele -- en explosieve -- gedachte die vele verschijnselen en vraagstukken in onze tijd in een net wat ander licht plaatst. Voor wie willen we echt zorgen, wie staan ons het meeste na, en wat is de basis van solidariteit en naastenliefde, voor vandaag en in de toekomst? Hoe vinden we een balans tussen standvastigheid en flexibiliteit in onze netwerksamenleving vol momentane verleidingen en afleidingen? Het levert fraaie bespiegelingen op, maar met zijn uitwerking van het concept 'bastaardkinderen' begeeft Sloterdijk zich op glad ijs. Want een onderliggende gedachte is de idee dat de (biologisch-genetische) lijn van je ouders onbereflecteerd dient te worden voortgezet. Vermenging met vreemde 'input' moet met wantrouwen bekeken worden. Dit staat nergens expliciet, maar het zou Sloterdijk sieren wanneer hij de mogelijkheid zou bespreken dat zijn boek op deze conservatieve manier zou kunnen worden gelezen. In dat geval had het boek wellicht ook een wat meerstemmiger karakter gehad, in plaats van dat van de monologue intérieur die nu de boventoon voert.

Maar gelukkig vervalt deze toon nooit in ressentiment, hoogstens in de inertie van de weemoed. De huidige wereld is volgens dit boek zo diep ontwricht, ontkoppeld van het verleden dat niemand meer weet waar het heen moet om de door onszelf voortgebrachte dreigende rampen af te wenden. Om de monsters die we geschapen hebben, ons niet te laten vernietigen, zoekt Sloterdijk voorzichtig naar leefvormen die zich niet richten op uitputting in het *hiaat* van het heden; leefvormen, die bewegingen uit het verleden bestendigen en hoop op een duurzame toekomst bieden. Daartoe is geen revolutie nodig, integendeel, we moeten *leren*. Het 'leren' zou wel eens de onbekende god

kunnen zijn, van wie Heidegger eens opmerkte dat die ons zou kunnen redden. Met deze nadruk op leren lijkt Sloterdijk het dreigende hiaat tussen zijn eerdere *Je moet je leven veranderen* en de behoudende lijn in dit boek te overbruggen. Immers, wie leert, leert iets nieuws en verandert, zonder het voorbeeld of de leermethode omver te werpen - en misschien dat *after all* Sloterdijk met het wantrouwen jegens het nieuwe en wezensvreemde dan ook niet veel anders bedoelt dan dat hij toekomstige partners van nazaten, alvorens ze in zijn huis toe te laten, eerst goed in *slow time* wil *leren kennen*.